

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.32837/npuuola.v24i0.647>*Ю. І. Шпарага*

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНОГО ДЕПАРТАМЕНТУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Постановка проблеми. Юридичну відповідальність у науці розглядають як двохаспектне явище. Перспективна (позитивна) юридична відповідальність полягає в сумлінному виконанні суб'єктом всіх правових приписів та застосуванні до нього заходів заохочення, натомість ретроспективна (негативна) юридична відповідальність передбачає застосування державою до правопорушника певних санкцій, передбачених законом [1 с. 430]. Проте саме з позицій ретроспективного (негативного) аспекту юридична відповідальність детально регламентується нормами вітчизняного права, відтак ми також будемо виходити з такої позиції.

Стан дослідження проблеми. Різні аспекти соціального захисту населення висвітлювалися в роботах багатьох вчених. Зокрема, ця тема висвітлена у працях таких вчених-економістів, як Л.І. Васечко, М.І. Мальований, А.Л. Клименко та інші.

Метою цієї роботи є вираження власного бачення юридичної відповідальності регіональним Департаментом соціального захисту населення.

Виклад основного матеріалу. Законодавство України не містить дефініції поняття юридичної відповідальності. Юридична відповідальність визначається як передбачені законом заходи державно-владного примусу, в результаті застосування яких правопорушник зазнає негативних наслідків особистого, майнового та/або організаційного характеру.

У науці виділяють такі ознаки юридичної відповідальності:

– пов'язана з державним примусом, реалізується уповноваженими органами держави (судовими, виконавчими тощо) відповідно до санкцій норм права, які передбачають вид та міру відповідальності;

– настає тільки за вчинення конкретного правопорушення за наявності в діях особи складу правопорушення;

– тягне застосування до правопорушника санкцій особистого (позбавлення волі, заборона займати певні посади), майнового (штраф, конфіскація майна) та/або організаційного (зупинення дії ліцензії, ліквідація суб'єкта господарювання за рішенням суду) характеру;

– здійснюється під час правозастосовної діяльності за дотримання процедурно-процесуального порядку і форми відповідно до закону (ЦПК України, КПК України, ГПК України, КУпАП України, КАС України).

Юридична відповідальність настає за наявності необхідних підстав. Юридичною підставою є наявність норм, які визначають правопорушення, заходи примусу, суб'єктів відповідальності. Фактичною підставою юридичної відповідальності є юридичні факти, пов'язані з правопорушенням, тобто наявність складу реального правопорушення. Процесуальною підставою юридичної відповідальності є наявність правозастосовного акту – рішення компетентного органу, яким передбачено вид і міру юридичної відповідальності (вирок суду, наказ роботодавця тощо) [1 с. 441].

Залежно від галузевої структури права виділяють конституційну, кримінальну, адміністративну, дисциплінарну, матеріальну та цивільно-правову юридичну відповідальність. Виконуваними юридичною відповідальністю функціями є правопоновлююча (компенсаційна); виховна; каральна (штрафна) [2, с. 473–476]. Обов'язком держави є забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а в разі порушення цього обов'язку має бути невідворотна відповідальність органів публічної влади і посадових осіб. Громадянське суспільство передбачає наявність механізму відповідальності та контролю суб'єктів державно-владних повноважень.

Відповідальність у сфері публічного управління є специфічною підсистемою соціальної відповідальності, що зумовлено особливістю суб'єктів та сферою регулювання суспільних відносин. У зазначеній сфері, попри наявність різних видів соціальної відповідальності (політичної, моральної, юридичної), необхідно передусім звернути увагу на юридичну відповідальність. Специфіка юридичної відповідальності у сфері публічного управління в тому, що суб'єктами відповідальності є передусім органи державної влади, місцевого самоврядування і посадові особи, також недержавні організації, органи і особи, які не перебувають на державній службі чи службі в органах місцевого самоврядування та юридичні та фізичні особи як суб'єкти правовідносин, щодо яких спрямована діяльність органів публічної влади [2, с. 478].

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. При цьому Конституція України закріплює широке коло прав і свобод людини, гарантує і забезпечує їх захист, в тому числі від порушення державою, її органами та посадовими особами.

Конституційна відповідальність як один із видів юридичної відповідальності застосовується до органів публічної влади та посадових осіб і є ефективною гарантією реалізації положень Конституції України. Підставою її настання є конституційний делікт, об'єктивна сторона якого полягає в невиконанні приписів Конституції України як політико-правового акта, інших конституційних актів держави шляхом застосування конституційних санкцій для захисту Конституції. Серед науковців поширена дискусія щодо поняття і змісту конституційної відповідальності, самостійності конституційної відповідальності, співвідношення її з політичною відповідальністю [3, с. 60, 4, с. 175–183]. Для конституційної відповідальності характерним є порушення юридичних норм, без чого неможлива реалізація санкції правової норми. Юридичною підставою конституційної відповідальності є положення

Конституції України або інших конституційних актів держави, фактичною – конституційний делікт. Правозастосовними актами в процесі застосування конституційно-правових санкцій є постанова, указ, рішення. Проте слід відмітити, що регіональні Департаменти соціального захисту населення не є безпосередніми суб'єктами конституційної відповідальності.

Під час розкриття питання відповідальності юридичних осіб, якими є регіональні Департаменти соціального захисту населення, вважаємо, слід спиратися на офіційне тлумачення норм Конституції України та КУпАП Конституційним Судом України № 7-рп/2001 [5]. Пунктом 22 частини першої статті 92 Конституції України передбачено лише чотири види юридичної відповідальності: цивільно-правову, кримінальну, адміністративну та дисциплінарну. КУпАП (статті 12, 20, 27, 33) визначає суб'єктом адміністративної відповідальності лише фізичну особу, і тому немає правових підстав для застосування його норм, зокрема статті 38, до правовідносин, які виникають у зв'язку з притягненням державними органами підприємств, установ та організацій до встановленої законодавством відповідальності.

Конституція України закріпила принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність, який проявляється передусім у конституційному визначенні обов'язків держави (статті 3, 16, 22). Така відповідальність не зводиться лише до політичної чи моральної відповідальності публічної влади перед суспільством, а має певні ознаки юридичної відповідальності як застосування заходів публічно-правового характеру до держави та її органів за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків. Зокрема, стаття 55 Конституції України надає кожному право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатись за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, а стаття 152 Конституції України зобов'язує державу відшкодувати матеріальну чи моральну шкоду, завдану фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними. Відшкодовується також державою завдана безпідставним осудженням шкода у разі скасування вироку суду як неправосудного (стаття 62 Конституції України). Конституція України передбачає відповідальність державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб, встановивши за певні дії чи бездіяльність відповідні заходи впливу (санкції) до них. Ідеться, зокрема, про відставку голів місцевих державних адміністрацій у разі висловлення їм недовіри відповідно Верховною Радою України та обласними чи районними радами (ст. 118), а також скасування незаконних правових актів, визнання неконституційними законів, інших правових актів (ст. 118 Конституції України) [5].

Конституція України встановила, що склад правопорушення як підстава притягнення особи до юридичної відповідальності та заходи державно-примусового впливу за його вчинення визначаються винятково законом, а не будь-яким іншим нормативно-правовим актом, що юридична відповідальність особи має індивідуальний характер, що ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення, та бути двічі притягненим до юридичної відповідальності одного виду

за одне й те саме правопорушення (статті 58, 61, пункти 1, 22 частини першої статті 92 Конституції України).

Загальновизнаним є поділ юридичної відповідальності за галузевою структурою права на цивільно-правову, кримінальну, адміністративну та дисциплінарну. Аналізуючи закони України, які встановлюють відповідальність юридичних осіб за правопорушення у різних сферах правовідносин, слід виходити із того, що види правопорушень та відповідальності за їх вчинення визначені законами, а також з характеру передбаченої цими законами відповідальності.

Предметом регулювання є відносини публічно-правового характеру, передбачена ними відповідальність також є публічно-правовою. Предмет та метод регулювання суспільних відносин, суб'єкт, що притягає до відповідальності (зазвичай орган виконавчої влади, а в деяких випадках – суд), відсутність відносин безпосереднього підпорядкування між контролюючим органом і особою, що притягається до відповідальності, дають підстави вважати, що така відповідальність юридичних осіб за своїм характером є адміністративною.

Однак у численних законодавчих актах, які встановлюють відповідальність установ за порушення законодавства у публічних сферах, не дається прямої вказівки на її вид чи характер правопорушень, а йдеться про «фінансові санкції», «штрафи», «заходи впливу», «заходи впливу та санкції» тощо. Також під час встановлення у цих законодавчих актах відповідальності громадян і посадових осіб за правопорушення прямо вказується на її адміністративний характер та порядок притягнення до відповідальності саме таких осіб згідно з нормами КУпАП.

Згідно з частиною третьою статті 2 КУпАП його положення поширюються і на адміністративні правопорушення, відповідальність за вчинення яких передбачена законодавством, ще не включеним до цього Кодексу. У прийнятому 7 грудня 1984 року Кодексі України про адміністративні правопорушення, суб'єктом адміністративної відповідальності є лише фізична особа (статті 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 27, 30, 31, 32 КУпАП).

Притягнення до юридичної відповідальності має здійснюватися у певному порядку, на підставі процесуальних норм, що регламентують провадження у справі про порушення юридичними особами норм законодавства. У законах України, які встановлюють відповідальність юридичних осіб у публічних сферах, процесуальні норми стали органічною частиною законодавства про юридичну відповідальність. Здебільшого законодавець обмежується визначенням змісту правопорушення та санкцій, суб'єкта правопорушення, органу, який накладає стягнення, та органу, до якого оскаржується рішення, не вирішуючи, зокрема, питань щодо строків притягнення до такої відповідальності, строків застосування заходів впливу, порядку оскарження рішень про накладення стягнення тощо.

З огляду на Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2001 за чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення суб'єктами адміністративної відповідальності є фізичні особи, а рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточною і не може бути оскарженим [5].

Адміністративна відповідальність полягає в застосуванні до учасників правовідносин суб'єктами владних повноважень адміністративних стягнень, передбачених законом, у разі вчинення ними правопорушень та настання для осіб, що їх вчинили, несприятливих наслідків особистого та/або майнового характеру. Наразі є тенденція до посилення відповідальності посадових осіб органів виконавчої влади перед суспільством. Зокрема, внесено до КпАП України норм, які передбачають відповідальність посадових осіб органів владних повноважень, зокрема, глави 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією». Разом з КпАП України встановлюють відповідальність й інші закони, наприклад, Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. та ін. Відмітимо також важливість прийняття 6 липня 2005 року Кодексу адміністративного судочинства України, який визначає повноваження адміністративних судів щодо розгляду справ адміністративної юрисдикції, порядок звернення до адміністративних судів та порядок здійснення адміністративного судочинства.

Фактичною підставою адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення (проступок) – протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність (ч.1 ст.9 КУпАП). Процесуальні підстави адміністративної відповідальності передбачають наявність процесуальних норм, які забезпечують притягнення винної особи до адміністративної відповідальності, а також наявність документів, оформлених відповідно до вимог закону, за які до правопорушника застосовуються адміністративні стягнення (протокол про адміністративне правопорушення, постанова по справі, акти перевірки, довідки тощо).

Відповідно до ст. 14 КУпАП України посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків. Тобто для правопорушень у сфері діяльності регіонального Департаменту соціального захисту населення характерним є спеціальний суб'єкт, тобто особа, яка має спеціальні ознаки, наявність яких дає можливість притягнути порушника до адміністративної відповідальності. Тут особливість суб'єкта правопорушень полягає в тому, що він виконує управлінські функції, наприклад, дискримінація підприємців органами влади і управління (ст. 166³ КУпАП).

У адміністративно-правовій науці під час розкриття питання відповідальності посадова особа розглядається як учасник відносин у сфері управління. Так, головним критерієм віднесення особи до кола посадових осіб є наявність у неї організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій [6]. КАС України містить поняття «публічна служба», зазначаючи, що це діяльність на державних політичних посадах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна

(невійськова) служба, дипломатична служба, інша державна служба, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування. Також визначено, що суб'єкт владних повноважень – це орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень [7, п.п. 7, 15 ст. 3].

Суб'єктами адміністративної відповідальності є державні службовці. Відповідно до ст. 1 Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року державна служба – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, а державний службовець – це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби [8, ст. 1]. Закон запроваджує посилення персональної відповідальності за виконання обов'язків.

Об'єктом адміністративного правопорушення регіонального Департаменту соціального захисту населення та його посадових осіб виступають охоронювані адміністративним законодавством суспільні відносини, які виникають у сфері публічного управління та адміністрування. Об'єктивна сторона складу адміністративного правопорушення в зазначеній сфері характеризується діями як у формі дії, так і бездіяльності.

У разі вчинення адміністративного правопорушення до суб'єктів владних повноважень можуть бути такі види стягнень:

– штраф – грошове стягнення, що накладається на громадян, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених КУпАП та іншими законами України (ст. 27 КУпАП);

– позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – призначається судом на строк від шести місяців до одного року, незалежно від того, чи передбачене воно в санкції статті Особливої частини КУпАП, коли з урахуванням характеру адміністративного правопорушення, вчиненого за посадою, особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за нею права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю призначається судом строком на один рік, коли його спеціально передбачено в санкції статті Особливої частини КУпАП (ч.ч. 5, 6 ст. 30 КУпАП);

– конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення (ст. 29 КУпАП). Згідно ст. 25 КУпАП конфіскація предметів може застосовуватись як основне, так і додаткове адміністративне стягнення; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю тільки як додаткове;

штраф може застосовуватись тільки як основне. За одне адміністративне правопорушення може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення.

Наступним видом юридичної відповідальності регіонального Департаменту соціального захисту населення є дисциплінарна, що полягає в обов'язку працівника нести відповідальність перед власником або уповноваженим ним органом (далі – роботодавцем) в разі вчинення ним дисциплінарного проступку шляхом застосування дисциплінарних стягнень.

Розрізняють загальну та спеціальну дисциплінарну відповідальність. Вчинення дисциплінарного проступку суб'єктами владних повноважень у сфері публічного адміністрування зумовлює настання спеціальної дисциплінарної відповідальності, яка характеризується спеціальним суб'єктом та особливим характером дисциплінарного проступку, спеціальними видами дисциплінарних стягнень, особливим порядком накладення та оскарження дисциплінарного стягнення [8, с. 543].

Кодекс законів України про працю закріпив юридичну підставу спеціальної дисциплінарної відповідальності (далі – КзПП України), який регулює трудові відносини всіх працівників, а також передбачає відповідальність за порушення законодавства про працю та охорону праці (розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу (ст. 40), додаткові підстави розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу з окремими категоріями працівників за певних умов (ст. 41)), порушення обмеження спільної роботи родичів на підприємстві, в установі, організації (ст. 25¹), порядок застосування заохочень за особливі трудові заслуги та стягнення за порушення трудової дисципліни (ст.ст. 139–152) тощо [9].

Крім Кодексу законів України про працю, посадові особи регіонального Департаменту соціального захисту населення несуть дисциплінарну відповідальність за спеціальними законами. Так, державний службовець за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, визначених відповідно до Закону України «Про державну службу» та іншими нормативно-правовими актами у сфері державної служби, посадовою інструкцією, а також за порушення правил етичної поведінки та інше порушення службової дисципліни притягається до дисциплінарної відповідальності у порядку, встановленому цим Законом [8, ч. 1, ст. 64].

У статті 65 Закону України «Про державну службу» визначено фактичну підставу для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності. А саме – підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку, тобто протиправної винної дії або бездіяльності чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених Законом та іншими нормативно-правовими актами, за яке до нього може бути застосоване дисциплінарне стягнення.

Фактичною підставою дисциплінарної відповідальності є вчинення дисциплінарного проступку державним службовцем, перелік котрих є вичерпним. До таких належать: 1) порушення Присяги державного службовця;

2) порушення правил етичної поведінки державних службовців; 3) вияв неповаги до держави, державних символів України, Українського народу; 4) дії, що шкодять авторитету державної служби; 5) невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, актів органів державної влади, наказів (розпоряджень) та доручень керівників, прийнятих у межах їхніх повноважень; 6) недотримання правил внутрішнього службового розпорядку; 7) перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу злочину або адміністративного правопорушення; 8) невиконання вимог щодо політичної неупередженості державного службовця; 9) використання повноважень в особистих (приватних) інтересах або в неправомірних особистих інтересах інших осіб; 10) подання під час вступу на державну службу недостовірної інформації про обставини, що перешкоджають реалізації права на державну службу, а також неподання необхідної інформації про такі обставини, що виникли під час проходження служби; 11) неповідомлення керівнику державної служби про виникнення відносин прямої підпорядкованості між державним службовцем та близькими особами у 15-денний строк з дня їх виникнення; 12) прогул державного службовця (у тому числі відсутність на службі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин; 13) поява державного службовця на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; 14) прийняття державним службовцем необґрунтованого рішення, що спричинило порушення цілісності державного або комунального майна, незаконне їх використання або інше заподіяння шкоди державному чи комунальному майну, якщо такі дії не містять складу злочину або адміністративного правопорушення; 15) прийняття державним службовцем рішення, що суперечить закону або висновкам щодо застосування відповідної норми права, викладеним у постановках Верховного Суду, щодо якого судом винесено окрему ухвалу [8, ч. 2, ст. 65]. До державних службовців застосовується один із таких видів дисциплінарного стягнення: 1) зауваження; 2) догана; 3) попередження про неповну службу відповідність; 4) звільнення з посади державної служби ухвалу [8, ч. 1, ст. 66].

Матеріальна відповідальність як один із видів юридичної відповідальності полягає в обов'язку однієї сторони трудового договору (працівника або роботодавця) відшкодувати шкоду, заподіяну другій стороні в результаті невиконання або неналежного виконання трудових обов'язків. Юридичною підставою матеріальної відповідальності працівників є глава IX КзПП «Гарантії при покладенні на працівників матеріальної відповідальності за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації» та інші нормативно-правові акти.

Державний службовець, відповідно до ст. 81 Закону України «Про державну службу», зобов'язаний відшкодувати державі шкоду, заподіяну внаслідок неналежного виконання ним посадових обов'язків, включаючи і виплачене державою відшкодування шкоди третім особам. Під час визначення розміру відшкодування враховуються майнове становище державного службовця, співвідношення розміру заподіяної шкоди до його заробітної плати, ризик виникнення шкоди, досвід державної служби, надані державному службовцю накази (розпорядження), а також інші обставини,

у зв'язку з якими повне відшкодування державним службовцем шкоди буде необґрунтованим. У разі ненадання державним службовцем відповіді на пропозицію про добровільне відшкодування шкоди, відмови від відшкодування шкоди чи невідшкодування шкоди до зазначеного у пропозиції строку керівник державної служби може звернутися з позовом про таке відшкодування до суду [8, ст. 81].

Наступним видом юридичної відповідальності регіонального Департаменту соціального захисту населення є цивільно-правова відповідальність, що застосовується з метою відшкодування шкоди (майнової та/або моральної), примусового виконання правового обов'язку та поновлення порушеного статусу особи. Специфічними ознаками такого виду відповідальності є її майновий характер, додатковість обтяження, відповідальність юридично рівних суб'єктів один перед одним, компенсаційний характер [10, ст. 269].

Відповідно до ЦК України відповідальність за шкоду, яку завдано фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування під час здійснення ними своїх повноважень (ст. 1173), посадовими або службовими особами цих органів (ст. 1174), а також шкоду, яку завдано в результаті прийняття зазначеними органами нормативно-правового акта, що було визнано незаконним і скасовано (ст. 1175) несе держава, Автономна Республіка Крим або орган місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів та їх посадових чи службових осіб [10, ст. 1173–1175].

Фактичною підставою цивільно-правової відповідальності регіонального Департаменту соціального захисту населення є наявність в його діяннях (дії чи бездіяльності) складу цивільного правопорушення. Особливість цивільно-правової відповідальності регіонального Департаменту соціального захисту населення полягає в тому, що: 1) суб'єктом правопорушення є регіональний Департамент соціального захисту населення та його посадові особи; 2) шкода, завдана фізичній чи юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю регіонального Департаменту соціального захисту населення під час здійснення ними своїх повноважень, відшкодовується вказаними органами незалежно від їх вини; 3) діє принцип презумпції вини, тобто доказування вини покладено на правопорушника; 4) встановлено можливість відшкодування майнової та моральної шкоди (ст. 23 ЦК України); 5) передбачено лише судовий порядок відшкодування шкоди [11, с. 490].

Сьогоднішній стан справ передбачає реформування в Україні інституту відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам рішеннями, дією чи бездіяльністю регіонального Департаменту соціального захисту населення, їх посадовими та службовими особами, шляхом проведення інституційних змін. Зокрема, актуалізується питання позасудового порядку захисту і поновлення порушених прав, який у чинному законодавстві України майже не врегульований, і полягає у вирішенні спорів між приватними особами та органами влади у межах самих органів без передачі спору до суду. Отже, необхідно удосконалити механізм відшкодування

шкоди, завданої органами влади, в судовому порядку та створити ефективний механізм для позасудового порядку, уніфікувати процедуру розгляду заяви та виплати відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам.

Кримінальна відповідальність регіонального Департаменту соціального захисту населення є ще одним видом публічно-правової відповідальності. Кримінальний кодекс України містить окремих розділ XVII Особливої частини «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», який встановлює кримінальну відповідальність за злочини, вчинені у зазначеній сфері [12, р. XVII]. Злочини, передбачені в цьому розділі, об'єднані за родовим об'єктом, яким виступають суспільні відносини, що забезпечують діяльність державного апарату, апарату управління органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, інших юридичних осіб як публічного, так і приватного права, а також суспільні відносини, що забезпечують здійснення регламентованої законодавством професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

До злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг відносять: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364¹); перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365); зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365²); службове підроблення (ст. 366); декларування недостовірної інформації (ст. 366¹); службова недбалість (ст. 367); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368); незаконне збагачення (ст. 368²); підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368³); підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368⁴); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369); зловживання впливом (ст. 369²); провокація підкупу (ст. 370) КК України.

За злочини у сфері службової діяльності КК України передбачає застосування таких покарань: штраф, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, виправні роботи, громадські роботи, арешт, обмеження волі, позбавлення волі. Штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю можуть застосовуватися як основні або як додаткові покарання [11, с. 477–493].

Методичні рекомендації з розроблення положень про структурні підрозділи з питань соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій, затверджені наказом Міністерства соціальної політики України від 04 листопада 2016 року № 1296 [13], містять низку положень щодо юридичної відповідальності регіонального Департаменту соціального захисту населення. Так, директор Департаменту здійснює керівництво Департаментом, несе персональну відповідальність за організацію та результати його діяльності, сприяє створенню належних умов праці в Департаменті. Крім того, директор Департаменту приймає на роботу та звільняє з роботи в порядку, передбаченому законодавством про працю, працівників

Департаменту, які не є державними службовцями, приймає рішення щодо їх заохочення, притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Своєю чергою керівник місцевого структурного підрозділу соціального захисту населення здійснює керівництво місцевим структурним підрозділом соціального захисту населення, несе персональну відповідальність за організацію та результати його діяльності, сприяє створенню належних умов праці в структурному підрозділі. Також керівник місцевого структурного підрозділу соціального захисту населення подає голові районної, районної у м. Києві та м. Севастополі держадміністрації пропозиції щодо:

– призначення на посади та звільнення з посад державних службовців місцевого структурного підрозділу соціального захисту населення в порядку, передбаченому законодавством про державну службу, присвоєння їм рангів державних службовців, їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності;

– прийняття на роботу та звільнення з роботи у порядку, передбаченому законодавством про працю, працівників місцевого структурного підрозділу соціального захисту населення, які не є державними службовцями, їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності [13, пп. 1, 15, п. 4.9].

Також Положення про колегію Департаменту соціального захисту населення Харківської обласної державної адміністрації передбачає, що відповідальність за своєчасну та якісну підготовку матеріалів несуть заступники директора Департаменту, відповідно до розподілу обов'язків, керівники структурних підрозділів Департаменту та інших організацій, які готують питання на розгляд Колегії [14, п. 4.11]. Проте відмітимо, що притягнення до юридичної відповідальності регіонального Департаменту соціального захисту населення та його посадових осіб здійснюється на загальних підставах, отже, спеціалізовані норми, що врегульовують досліджувані відносини, відсутні.

Висновки. Підсумовуючи відмітимо, що об'єктивною передумовою нормального функціонування регіонального Департаменту соціального захисту населення є правомірна поведінка його посадових осіб, яка забезпечує виконання його завдань і функцій. Правопорушення в сфері діяльності регіонального Департаменту соціального захисту населення посягає на суспільний порядок, і тому держава вимушена застосовувати юридичну відповідальність, яка є важливим засобом захисту прав та інтересів особи, суспільства та держави.

Так, законодавство України, врегульовуючи діяльність регіональних Департаментів соціального захисту населення та їх посадових осіб, передбачає конституційну, адміністративну, дисциплінарну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність за правопорушення у сфері публічного адміністрування.

Література

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): [підручник; видання 2-е, перероблене і доповнене]. Харків : Еспада, 2009. 752 с.
2. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія / За заг. ред. Сергія Чернова, Валентини Воронкової,

Віктора Банаха, Олександра Сосніна, Пранаса Жукаускаса, Йоліти Ввайнхардт, Регіни Андрюкайтене; Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя : ЗДІА, 2016. 606 с.

3. Батанова Н.М. Конституційно-правова відповідальність як вид конституційно-правових відносин. *Часопис Київського університету права*. 2009. №2. с.60–63.

4. Мельниченко В. Політична відповідальність публічно-владних інституцій у системі соціальної відповідальності. *Політологія і право*. 2011. № 1. с. 175–183.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) : Рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 № 7-рп/2001. База даних «Законодавство України»; Верховна Рада України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01> (дата звернення: 22.09.2019).

6. Лист Міністерства юстиції України від 22.03.2013 р. № 1332-0-26-13/11/ URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v13_1323-13.

7. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36; 37. Ст. 446.

8. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст.43.

9. Кодекс законів України про працю : затверджений Законом УРСР від 10 грудня 1971 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. додаток до № 50. Ст. 375.

10. Цивільне право України : підручник: У 2-х т. / Борисова В. І. (кер. авт. кол.), Баранова Л.М., Жилінкова І.В. та ін. ; За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасиво-Фатеевої, В.Л. Яроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2004. Т. 1. 480 с.

11. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія / За заг. ред. Сергія Чернова, Валентини Воронкової, Віктора Банаха, Олександра Сосніна, Пранаса Жукаускаса, Йоліти Ввайнхардт, Регіни Андрюкайтене; Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя : ЗДІА, 2016. 606 с.

12. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

13. Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення положень про структурні підрозділи з питань соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій: Наказ Міністерство соціальної політики України від 04.11.2016 № 1296. База даних «Законодавство України»; Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1296739-16> (дата звернення: 25.08.2019).

14. Положення про колегію Департаменту соціального захисту населення Харківської обласної державної адміністрації: Розпорядження голови обласної державної адміністрації 19.02.2013 № 52. Офіційний веб-сайт Харківська обласна державна адміністрація. URL <https://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdili/139/415/615> (дата звернення: 16.09.2019).

А н о т а ц і я

Шпарага Ю. І. Юридична відповідальність регіонального департаменту соціального захисту населення. – Стаття.

Показано власне бачення на юридичну відповідальність регіонального Департаменту соціального захисту населення. Висвітлено ознаки та підстави юридичної відповідальності регіонального Департаменту соціального захисту населення. Залежно від галузевої структури права виділено конституційну, кримінальну, адміністративну, дисциплінарну, матеріальну та цивільно-правову відповідальність регіонального Департаменту соціального захисту населення. Охарактеризовано окремі види відповідальності регіонального Департаменту соціального захисту населення.

Аналізується конституційна відповідальність регіонального Департаменту соціального захисту населення як органу виконавчої влади. Піднімається питання відповідальності юридичних осіб, котрими є регіональні Департаменти соціального захисту населення. Охарактеризовано сутність та підстави адміністративної відповідальності за правопорушення в сфері діяльності регіонального Департаменту соціального захисту населення. Надано бачення питання відповідальності посадових та службових осіб регіонального Департаменту соціального

захисту населення. Визначено види стягнень за вчинення адміністративних правопорушень у діяльності регіональних Департаментів соціального захисту населення.

Проаналізовано дисциплінарну відповідальність посадових та службових осіб регіонального Департаменту соціального захисту населення. Охарактеризовано матеріальну відповідальність посадових та службових осіб регіонального Департаменту соціального захисту населення. Як вид юридичної відповідальності регіонального Департаменту соціального захисту населення розкрито цивільно-правову відповідальність. Визначено підстави такої відповідальності.

Охарактеризовано кримінальну відповідальність регіонального Департаменту соціального захисту населення як вид публічно-правової відповідальності. Визначено перелік злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності регіонального Департаменту соціального захисту населення.

Визначено положення відомчих нормативно-правових актів, що містять норми стосовно юридичної відповідальності регіонального Департаменту соціального захисту населення.

Ключові слова: соціальний захист населення, відповідальність, правопорушення, Департамент соціального захисту населення.

S u m m a r y

Shparaha Yu. I. Legal responsibility of the regional Department of social protection of the population. – Article.

The own vision on the legal responsibility of the regional Department of social protection of the population is shown. The signs and grounds for the legal responsibility of the regional Department of social protection of the population are highlighted. Depending on the sectoral structure of law, the constitutional, criminal, administrative, disciplinary, material and civil liability of the regional Department of social protection of the population is allocated. Some types of responsibilities of the regional Department of Social Welfare are described.

The constitutional responsibility of the regional Department of social protection of the population as a body of executive power is analyzed. The question of responsibility of legal entities, which are the regional Departments of social protection of the population, is raised. The essence and grounds of administrative responsibility for offenses in the sphere of activity of the regional Department of social protection of the population are characterized. The vision of responsibility of officials and officials of the regional Department of social protection of the population is given. The types of penalties for committing administrative offenses in the activities of regional Departments of social protection of the population have been determined.

The disciplinary responsibility of officials and officials of the regional Department of Social Welfare was analyzed. The liability of officials and officials of the regional Department of Social Welfare is described. As a type of legal responsibility of the regional Department of social protection of the population, civil liability was disclosed. The grounds for such responsibility have been determined.

The criminal responsibility of the regional Department of social protection of the population is described as a type of public legal liability. The list of crimes in the sphere of official activity and professional activity of the regional Department of social protection of the population is determined.

The provisions of the departmental normative legal acts containing the norms regarding the legal responsibility of the regional Department of social protection of the population are determined.

Key words: social protection of the population, responsibility, offenses, Department of social protection of the population.